

acquisition of their professional maturity, presence of psychological readiness for new professional achievements and events of the second peak and later the third one of scientific and educational fruitfulness for lecturers of this age.

High positive correlations of all selected features (attributes) of professional self-fulfilment with the levels of internal and external professional self-fulfilment and also with its general level are noted, it means that all features determine self-fulfilment development in the profession of high school lecturers and vice versa. The most expresses correlation is observed for the attribute "professional goal achievements" that is obviously the most important one for the process of professional self-fulfilment.

Key words: professional self-fulfilment, features (indexes, attributes) of professional self-fulfilment, professional efficiency, professionalism, professionals of scientific and pedagogical profile.

Кружева Т.В.

ПРОФЕСІЙНЕ САМОЗДІЙСНЕННЯ: СИСТЕМА ПОНЯТЬ.

Кружева Т.В. Професійне самоздійснення: система понять. В статті викладено теоретичні положення стосовно поняття «професійне самоздійснення», проаналізовано його зміст із залученням понять «професіонал» «професіоналізм», «професійна компетентність», «життєве самоздійснення». Намічені шляхи та підібраний методичний інструментарій для експериментального дослідження критеріїв та детермінант професійного самоздійснення вчених-дослідників.

Ключові слова: професійне самоздійснення, життєве самоздійснення, професіоналізм

Кружевая Т.В. Профессиональное самоосуществление: система понятий. В статье изложены теоретические положения относительно понятия «профессиональное самоосуществление», проанализировано его содержание с привлечением понятий «профессионал», «профессионализм», «профессиональная компетентность», «жизненное самоосуществление». Намечены пути экспериментального исследования возможных критериев и детерминант профессионального самоосуществления ученых-исследователей.

Ключевые слова: профессиональное самоосуществление, жизненное самоосуществление, профессионализм.

Постановка проблеми. Триває всебічний, різноплановий процес становлення нашої держави, що активізує значні зусилля в адміністративно-політичному, організаційному, фінансово-політичному та професійному планах. Але ці зусилля будуть марними без відповідного наукового, зокрема, науково-психологічного забезпечення. Як відомо, саме психологія, психофізіологія відіграють значну роль у активізації особистісного потенціалу сучасної людини як суб'єкта різних видів соціальних і практичних взаємин. Свою соціальну функцію психологія відіграє за рахунок наукових розробок із підготовки висококваліфікованих фахівців, спроможних до саморозвитку, самоменеджменту, саморегуляції, самоактуалізації як компонентів не тільки в цілому життєвого, але й професійного самоздійснення.

Вихідні передумови. Якщо стосовно життєвого самоздійснення напрацьовано значний як теоретичний, концептуальний, критеріальний та емпіричний матеріал [2, 12, 18, 24, 26, 32, 34], то стосовно професійного самоздійснення таких робіт обмаль [15], що робить актуальним вивчення даної проблеми стосовно сутності, ознак, критеріїв, етапів, рушійних сил, взаємозв'язку стилів

професійного самоздійснення з віковими та індивідуально-психологічними особливостями. Тому вважаємо доцільним наше звернення до вже відомих фактів, які, певною мірою прямо дотичні, на наш погляд, до сутнісних аспектів проблеми професійного самоздійснення.

Одним із факторів, який впливає на систему професійної підготовки фахівця й окремі її складові в руслі проблеми професійного самоздійснення, вивершення в своїх досягненнях, є, так званій, соціальний запит на професіонала. Професіонал в широкому розумінні – це суб'єкт, який має високі показники професійної діяльності, професійний і соціальний статус, таку, що динамічно розвивається систему особистісної й діяльнісної нормативної регуляції. Професіонал постійно націлений на саморозвиток і самовдосконалення, на нові особистісні й професійні досягнення, що мають істотне соціально-позитивне значення.

Особистість професіонала в сучасній психології досліджується за різними напрямками: процес становлення особистості професіонала, тенденції розвитку соціально-психологічної готовності до професійної діяльності, вивчення впливу соціально психологічних та психолого-педагогічних чинників на ефективність професійної діяльності, розробка ефективних методів підготовки фахівця, особливості професійного розвитку, формування професійної самооцінки, самосвідомості, самоідентифікації тощо [1, 8, 9, 10,31, 35].

Яким же критеріям повинен відповідати спеціаліст-професіонал? В даному аспекті потрібно визначитися з поняттям «професіоналізм». Саме в ньому відображаються й узагальнюються різноманітні критерії, яким повинен відповідати спеціаліст. Нині наявні декілька підходів щодо сучасного розуміння понять «професіоналізм» та «професіонал». Наприклад, якщо звернутися до їх акмеологічних узагальнень [3, 7, 17, 29], то з'ясується, що за два останні десятиріччя відбулися три якісні зміни щодо його сутності. Додамо до цього, що кожному з трьох розуміннь професіоналізму, відповідає власний та специфічний підхід до змісту й засобів побудови системи професійної підготовки.

У **першому** розумінні професіоналізм є синонімом **компетентності**. Це головний когнітивний компонент підсистеми професіоналізму особистості, сфера професійної системи знань, що постійно розширюється, обізнаності, авторитету в якійсь галузі, коло вирішуваних питань, яка дозволяє виконувати професійну діяльність з високою продуктивністю.

Формування відповідного рівня компетентності цілком забезпечується професійно-педагогічною системою, яка спрямована на **знання, вміння та навички**. Своєрідний ідеал такої системи професійної підготовки – це спеціаліст, обізнаний у відповідній сфері, який вміє розв'язувати типові завдання, що виникають у його професійній діяльності.

Розрізняють такі види професійної компетентності:

- **спеціальна** компетентність – високий рівень володіння професійною діяльністю, здатність проєктувати свій професійний розвиток;

- **соціальна** компетентність – володіння прийомами професійного спілкування, співробітництва, що дозволяє успішно виконувати спільну діяльність, відповідальність за результати своєї професійної праці;
- **особистісна** компетентність – володіння прийомами самовираження, самопрезентації, самоменджену та саморозвитку, засобами протидії професійним деформаціям особистості;
- **індивідуальна** компетентність – володіння прийомами самоорганізації, самореалізації та розвитку особистості в межах професії, вміння раціонально організувати свою працю без перевантажень, хронічної втоми, професійного вигорання, вікового зниження продуктивності [19].

Структура і зміст професійної компетентності багато в чому визначається специфікою праці. Так, наприклад, в професіях типу «людина» – «людина» особливого значення набуває підсистема **психологічної компетентності**, що забезпечує ефективну взаємодію в суб'єкт – суб'єктних взаєминах. Психологічну компетентність розуміють також як систему знань про людину як індивіда, суб'єкта, особистості та індивідуальності, включену в міжособистісну взаємодію, котра забезпечує її ефективність. У свою чергу в психологічній компетентності розрізняють декілька підсистем:

- **соціально-перцептивну** (знання людей в силу індивідуальної спостережливості та проникливості);
- **соціально- психологічну** (знання закономірностей поведінки та діяльності людини, котра включена в соціальну групу);
- **аутопсихологічну** (самосвідомість, самооцінка, самоконтроль емоцій, станів, працездатності, поведінки, а також самоефективність);
- **комунікативну** (знання стратегій і методів ефективного спілкування);
- **психолого-педагогічну** (знання методів здійснення впливу).

При акмеологічному підході професіоналізм розуміється не тільки як умова досягнення високих професійних результатів, але й в більш широкому контексті – як успішність реалізації людини в житті. Професіоналізм - це своєрідна психологічна організація особистості, що відображає відношення людини до праці, до стану своїх професійно важливих якостей.

Тому розрізняють дві сторони професіоналізму: стан **мотиваційної** сфери людини (мотиви, смисло-цілі, задоволення від праці) і стан **операційної** сфери (прийоми, засоби діяльності, здібності, знання, вміння, навички) [19].

Друге розуміння професіоналізму передбачає наявність у спеціаліста **творчого** потенціалу. Таке розуміння пройшло шлях від так званих творчих здібностей, через творче мислення до творчої особистості. Підготовка професіонала з творчим потенціалом реалізується різними формами проблемного навчання [13, 25, 30].

Й, нарешті, **третє** найбільш узагальнене розуміння професіоналізму пов'язане з ідеєю самореалізації (11, 16,23, 26, 28), а також самоактуалізації [20, 21] особистості через професію.

Таким чином, професіоналізм розуміють як сукупність особистісних характеристик людини, необхідних для успішного виконання праці («нормативний професіоналізм»); «реальний професіоналізм» відображає факт наявності у людини необхідного нормативного набору психічних якостей, коли професіоналізм стає внутрішньою характеристикою (потребою) особистості [4, 14, 19, 22, 33]. Професіоналізм особистості – якісна характеристика суб'єкта професійної праці, що відображає високий рівень розвитку професійно-важливих якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, адекватний рівень домагань і ціннісних орієнтацій, спрямованих на прогресивний розвиток особистості.

Висновки. На сьогодні бракує переконливих теоретико-експериментальних досліджень, які б наповнювали конкретним психологічним, психолого-педагогічним, психофізіологічним змістом цю досить-таки складну проблему – набуття професіоналізму, професійного самоздійснення особистості. Все зазначене вище й обумовлює актуальність дослідження особливостей професійного самоздійснення особистості, оскільки будь-які рухи в напрямку вирішення цієї проблеми відкривають можливості для розробки, побудови системи професійної підготовки спеціалістів – професіоналів. Як і в усьому світі, так і в українському суспільстві стверджується цінність професіоналізму. Ідея соціальної цінності професіоналізму стверджується разом із ідеєю власного особистого успіху. Нині є певні підстави вважати, що й у нашому суспільстві кожен конкретний спеціаліст тією чи іншою мірою розраховує на власний успіх.

За одержанням професії, не зважаючи на всілякі складнощі й негаразди в соціально-економічній сфері сучасного українського суспільства, стоїть дещо більше ніж прагнення отримати лише матеріальні статки. Особистість все частіше прагне до вияву своєї сутності. Зовнішньо це може мати форму соціального чи особистісного успіху. Що ж стосовно внутрішніх (глибинних) аспектів цього явища (набуття професіоналізму, професійного самоздійснення), то вони реалізуються саме через саморегуляцію та само актуалізацію потенціалу особистості.

Враховуючи зазначене вище мало розробленість проблеми саме професійного самоздійснення, на відміну від проблеми життєвого самоздійснення особистості, поставили собі за мету з'ясувати на основі теоретичного аналізу сутність поняття «професійне самоздійснення» та експериментально виявити можливі чинники (суб'єктна активність особистості), критерії (різновиди компетентностей), мотиваційно-сміслові та сенсо-життєві імперативи професійного самоздійснення та його обумовленість індивідуально-психологічними (темпераментальними) властивостями, а також особливості саморегуляції та самоактуалізації у конкретних спеціалістів – вчених-дослідників. Все й складає **перспективу подальших досліджень.**

Список використаних джерел

1. Абдулаева М.М. Профессиональная идентичность личности: психологический подход // Психол. журнал.- 2004.- Т. 25.- № 2.- С. 86 – 95.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни.- М.: Наука.- 1991.- 321 с.
3. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения.- М.: Наука, 1998.- 448 с.
4. Буюкас Т.М. Ценностно-смысловая сфера профессионала // Мир психологии, 1997.- № 3.- С. 51 – 58.
5. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. М. – Воронеж.- 2004.- С. 255.
6. Деркач А.А., Зазыкин В.Г., Маркова А.К. Психология развития профессионала. М., 2000.- 278 с.
7. Деркач А.А., Кузьмина Н.В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. М.: Прогресс.- 1993.- 311 с.
8. Джура О.С. Самовизначення та самовдосконалення як чинник розвитку професіоналізму // Джерела.- 2005.- № 1 – 2.- С. 30 – 33.
9. Довгих Л.О. Кар’єрні домагання як суб”активний механізм професійної самореалізації // Соціальна психологія.- 2005.- № 2.- С. 67 – 71.
10. Зазыкин В.Г., Чернышов А.П. Менеджер: психологические секреты профессии. М.: Прогресс.- 1992.- 165 с.
11. Зейгарник Б.В. Саморегияция поведения в норме и патологии // Психол. журн.- 1989.- № 2.- С. 122 – 132.
12. Зинченко В.П., Моргунов Е.Б. Человек развивающийся. М.: Тривола.- 1994.- 332 с.
13. Исследование проблем психологии творчества. М.: Наука.- 1983.- 336.
14. Климов Е.А. Пути в профессионализм (психологический взгляд). М.: “Флинта”.- 2003.- 318 с.
15. Кокун О.М. Життєве та професійне самоздійснення як пред мет дослідження сучасної психології /О.М. Кокун //Практична психологія та соціальна робота.- 2013.- № 9.- С. 1 – 5.
16. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. СПб.: Речь.- 2005.- 221 с.
17. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии.- СПб.- 2002.- 319 с.
18. Логинова Н.А. Развитие личности и ее жизненный путь // Принцип развития в психологии.- М.: Наука.- 1978.- С. 156 – 172.
19. Маркова А.К. Психология профессионала. М.: РАГС.- 1996.- С. 34 – 35.
20. Маслоу А. Самоактуализация // В кн.: Психология личности. Тексты /Под ред Ю.Б. Гиппенрейгер.- М.: МГУ.- 1982.- С. 108.
21. Маслоу А. Психология бытия.- “Рефл – бук”.- 1997.- 300 с.
22. Моросанова В.И. Индивидуальный стиль саморегуляции: феномен, структура и функции в произвольной активности человека.- М.: Наука.- 1998.- 345 с.
23. Оллпорт Г. Становление личности.- М.: Смысл.- 2002.- 461 с.
24. Развивающее образование. Т. 1.- М.: АПК и ПРО.- 2002.- 254 с.

25. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. М.: Смысл.- 2001.- 708 с.
26. Рудкевич Л.А., Рыбалко Е.Н. Возрастная динамика саморегуляции личности /Ред. О.А. Крылов, Коростылева Л.А.. СПб.- 1997.- С. 89 – 106.
27. Стратегії творчої діяльності: шк4ола В.О.Моляко //За ред.. В.О Моляко.- К.: "Освіта України".- 2008.- 702.
28. Татенко Т.В. Психологічні основи професіоналізму //Психолог.- 2005.- Верес (36).- С. 3 – 6.
29. Титаренко Т.М. Життєвий шлях особистості //Основи практичної психології.- К.: Либідь.- 1999.- 536 с.
30. Толочек В.О. Современная психология труда: учебное пособие.- СПб.: Питер.= 2005.- С. 277 – 278.
31. Фонарев А.Р. Психологические особенности личностного становления профессионала.- М. = Воронеж.- 2005.- С. 150
32. Шевченко Л.П. Самореалізація як умова підвищення самосвідомості особистості //Рідна школа.- 1999.- № 11.- С. 56 – 58.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Abdulaeva M.M. Professionalnaya identichnost lichnosti: psihologicheskii podhod //Psihol. zhurnal.- 2004.- Т. 25.- # 2.- S. 86 – 95.
2. Abulhanova-Slavskaya K.A. Strategiya zhizni.- М.: Nauka.- 1991.- 321 s.
3. Bodalev A.A. Vershina v razvitiі vzroslogo cheloveka: harakteristiki i usloviya dostizheniya.- М.: Nauka, 1998.- 448 s.
4. Buyakas T.M. Tsennostno-smyslovaya sfera professionala //Mir psihologii, 1997.- # 3.- S. 51 – 58.
5. Derkach A.A. Akmeologicheskie osnovyi razvitiya professionala. М. – Voronezh.- 2004.- S. 255.
6. Derkach A.A., Zazyikin V.G., Markova A.K. Psihologiya razvitiya professionala. М., 2000.- 278 s.
7. Derkach A.A., Kuzmina N.V. Akmeologiya: puti dostizheniya vershin professionalizma. М.: Progress.- 1993.- 311 s.
8. Dzhura O.S. Samoviznachennya ta samovdoskonalennya yak chinnik rozvitku profesionalizmu //Dzherela.- 2005.- # 1 – 2.- S. 30 – 33.
9. Dovgih L.O. Kar’Erni domagannya yak sub”aktivniy mehanizm profeslynoyi samorealizatsiyi //Sotsialna psihologiya.- 2005.- # 2.- S. 67 – 71.
10. Zazyikin V.G., Chernyishov A.P. Menedzher: psihologicheskie sekretyi profesii. М.: Progress.- 1992.- 165 s.
11. Zeygarnik B.V. Samoregyatsiya povedeniya v norme i patologii //Psihol. zhurn.- 1989.- # 2.- S. 122 – 132.
12. Zinchenko V.P., Morgunov E.B. Chelovek razvivayuschisya. М.: Trivola.- 1994.- 332 s.
13. Issledovanie problem psihologii tvorchestva. М.: Nauka.- 1983.- 336.
14. Klimov E.A. Puti v professionalizm (psihologicheskii vzglyad). М.: “Flinta”.- 2003.- 318 s.

15. Kokun O.M. ZhittEve ta profesIyne samozdlysnennya yak pred met doslIdzhennya suchasnoYi psihologIYi /O.M. Kokun //Praktichna psihologIya ta sotsIalna robota.- 2013.- # 9.- S. 1 – 5.
16. Korostyileva L.A. PsihologIya samorealizatsii lichnosti: zatrudneniya v professionalnoy sfere. SPb.: Rech.- 2005.- 221 s.
17. Kuzmina N.V. Predmet akmeologii.- SPb.- 2002.- 319 s.
18. Loginova N.A. Razvitie lichnosti i ee zhiznennyiy put //Printsip razvitiya v psihologii.- M.: Nauka.- 1978.- S. 156 – 172.
19. Markova A.K. PsihologIya professionala. M.: RAGS.- 1996.- S. 34 – 35.
20. Maslou A. Samoaktualizatsiya //V kn.: PsihologIya lichnosti. Teksty /Pod red Yu.B. Gippenreyter.- M.: MGU.- 1982.- S. 108.
21. Maslou A. PsihologIya byitiya.- “Refl – buk”.- 1997.- 300 s.
22. Morosanova V.I. Individualnyiy stil samoregulyatsii: fenomen, struktura i funktsii v proizvolnoy aktivnosti cheloveka.- M.: Nauka.- 1998.- 345 s.
23. Ollport G. Stanovlenie lichnosti.- M.: Smyisl.- 2002.- 461 s.
24. Razvivayuschee obrazovanie. T. 1.- M.: APK i PRO.- 2002.- 254 s.
25. Rubinshteyn S.L. Problemyi obschey psihologii. M.: Smyisl.- 2001.- 708 s.
26. Rudkevich L.A., Ryibalko E.N. Vozrastnaya dinamika samoregulyatsii lichnosti /Red. O.A. Kryilov, Korostyileva L.A.. SPb.- 1997.- S. 89 – 106.
27. StrategIYi tvorchoYi dIyalnostI: shk4ola V.O.Molyako //Za red.. V.O Molyako.- K.: ”OsvIta UkraYini”.- 2008.- 702.
28. Tatenko T.V. PsihologIchnI osnovi profesionalIzmu //Psiholog.- 2005.- Veres (36).- S. 3 – 6.
29. Titarenko T.M. ZhittEviy shlyah osobistostI //Osnovi praktichnoYi psihologIYi.- K.: LibId.- 1999.- 536 s.
30. Tolochek V.O. Sovremennaya psihologIya truda: uchebnoe posobie.- SPb.: Piter.= 2005.- S. 277 – 278.
31. Fonarev A.R. Psihologicheskie osobennosti lichnostnogo stanovleniya professionala.- M. = Voronezh.- 2005.- S. 150
32. Shevchenko L.P. SamorealIzatsIya yak umova pIdvischennya samosvIdomosti osobistostI //RIDna shkola.- 1999.- №11.- S. 56 – 58.

Малхазов О. Р.

МЕТОД РОЗРАХУНКУ МІНІМАЛЬНИХ ЧАСОВИХ ПОРОГІВ АКТИВАЦІЇ КОРЕКЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УПРАВЛІННІ РУХОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Малхазов О. Р. Метод розрахунку мінімальних часових порогів активації корекційних процесів в управлінні руховою діяльністю. У статті представлені результати експериментальних досліджень розробки та наукового обґрунтування методу розрахунку мінімальних часових порогів активації корекційних процесів в управлінні руховою діяльністю. Доведена можливість виявляти індивідуальні мінімальні пороги чутливості та особливості функціонування інтегративно зв'язаних між собою ієрархічно розташованих рівнів організації, побудови та управління циклічними рухами. Мінімальні часові пороги здатні змінюватись залежно від попереднього налаштування тонічних та тетанічних заґрунтовок (лабільності), ступеню сформованості тактик та стратегій пошуку психікою індивіда відповідних енграм, матриць на різних рівнях управління.

Ключові слова: мінімальний часовий поріг, корекційні процеси, механізм, що зіставляє, лабільність, енграми, матриці, миттєвий специфічний сенсорний комплекс.

Малхазов А. Р. Метод расчета минимальных временных порогов активизации коррекционных процессов при управлении двигательной деятельностью. В статье представлены результаты экспериментальных исследований разработки и научного обоснования метода расчета минимальных временных порогов активизации коррекционных процессов при управлении двигательной деятельностью. Доказана возможность выявлять индивидуальные минимальные пороги чувствительности и особенности функционирования, интегративно связанных между собой иерархически расположенных уровней организации, построения и управления циклическими движениями. Минимальные временные пороги обладают способностью изменяться в зависимости от предварительного настроения тонических и тетанических загрузок (лабильности), степени сформированности тактик и стратегий поиска психикой индивида соответствующих энграмм, матриц на различных уровнях управления.

Ключевые слова: минимальный временной порог, коррекционные процессы, механизм сличения, лабильность, энграммы, матрицы, мгновенный специфический сенсорный комплекс.

Постановка проблеми. Попри велику кількість психологічних, психофізичних та психофізіологічних досліджень обробки часової інформації [1 - 10 та ін.] проблема розрахунку мінімальних часових порогів механізму, що зіставляє в управлінні руховою діяльністю, залишається відкритою. Її розв'язання відкриває нові перспективи у професійній діагностиці, виявленні уражених ділянок управляючої нервової системи, розробки нових прийомів реабілітації осіб із вадами опорно-рухового апарату, конструюванні рухомих апаратів, тренажерів, біопротезів та біороботів, підготовки висококваліфікованих фахівців з психології, психофізіології, гігієни праці, спортсменів, лікарів тощо.

Вихідні передумови. У сучасних дослідженнях, які базуються на різних методологічних засадах (див., наприклад, огляди О. В. Полуніна [9], Германа Хакена [10], Джона Ніколса із співавторами [8] та ін.) від класичної психофізики до психології та психофізіології, представлено достатню кількість експериментальних робіт стосовно обробки часової інформації. Виділено концепції психологічного часу і моделі функціонування часового механізму, зокрема:

– «Психофізіологічна модель Х. Ейслера»;